

намагаючись «підкупити» не хорватські політичні сили (Корошец, Спахо) фіктивними поступками. Сповзання країни до глибокої кризи, яка дискредитувала парламентаризм, у певному сенсі було на користь правлячим колам і двору, що намагалися переконати населення у політичному безсиллі партійних вождів та встановити режим «рятивного» самодержавства.

Література

1. Богдановская, Н. С. Из истории политического кризиса в Югославии в 1928 г. / Н. С. Богдановская // Новая и новейшая история. – 1961. – № 4. – С. 88-99.
2. Закон о штампи од 6. августа, 1925 год., – са изменама и допунама од 6. јануара, 1929. – Београд, 1929.
3. История Югославии. – Т. II / Под ред. Л. Б. Валева, Г. М. Славина, И. И. Удальцова. – М., 1963.
4. Јовановић, Ј. М. Дипломатска историја Нове Европе 1918-1938. – Књ. II. – Београд, 1939.
5. Митриновић, Ч. Југословенске народне скупштине и сабори / Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић. – Београд, 1937.
6. Никифоров, К. В. Парламентаризм в Сербии в XX веке / К. В. Никифоров // Славяноведение. – 2004. – № 3. – С. 8-20.
7. Силкин, А. А. Королевство сербов, хорватов и словенцев: на пути к диктатуре. 1918–1929 / А. А. Силкин. – СПб, 2008.
8. Устави и владе Кнежевине Србије, Краљевине Србије, Краљевине СХС и Краљевине Југославије (1835 - 1941) / Приређивач Д. Мрђеновић. – Београд, 1988.
9. Фрейдзон, В. И. История Хорватии. Краткий очерк с древнейших времен до образования республики (1991 г.) / В. И. Фрейдзон. – СПб., 2001.
10. Југославия в XX веке: очерки политической истории. – М., 2011.
11. Banac, I. Nacionalne pitanje u Jugoslaviji / Ivo Banac. – Zagreb, 1984.
12. Horvat, J. Politička povijest Hrvatske / Josip Horvat. – Zagreb, 1936.
13. Istorija države i prava naroda Jugoslavije. – Beograd, 1980.
14. Janjatović, B. Politički teror u Hrvatskoj od 1918. do 1935. godine / Bosiljka Janjatović. – Zagreb, 2002.
15. Jovanović, N. Prilog proučavanju odjeka atentata u Narodnoj skupštini 20. juna 1928. / Nadežda Jovanović // Časopis za suvremenu povijest. – 1970. – God. II. – Br. – 1. – Str. 61-76.
16. Matković, H. Pojava i etape razvoja Samostalne demokratske stranke (1924-1929) / Hrvoje Matković // Časopis za suvremenu povijest. – 1971. – God. III. – Br. 1. – Str. 7-25.
17. Matković, H. Povijest Hrvatske seljačke stranke / Hrvoje Matković. – Zagreb, 1999.
18. Meštrović, I. Uspomene na političke ljude i događaje / Ivan Meštrović. – Zagreb, 1969.
19. Stojadinović, M. M. Ni rat ni pakt. Jugoslavija između dva rata / Milan M. Stojadinović. – Rijeka, 1970.
20. Vinaver, V. Jugoslavija i Francuska između dva svetska rata / Vuk Vinaver. – Beograd, 1985.
21. Zečević, M. Neki pogledi u Srbiji na političku delatnost dr. Antona Korošca. 1918–1940. / Momčilo Zečević // Istorija 20. veka. – 1990. – God. VIII. – Br. 1-2. – Str. 117-138.

УДК 94(474):327.3»1988-1991»

Інтернаціональні рухи в країнах Балтії (1988–1991): виникнення, діяльність, історичне значення

Кінка Станіслав

Кінка. Станіслав. Інтернаціональні рухи в країнах Балтії (1988–1991): виникнення, діяльність, історичне значення. Стаття присвячена дослідженню виникнення і діяльності Інтернаціональних рухів країн Балтії у 1988–1991 рр. Акцентується увага на вимогах і формах реалізації програмних цілей рухів, ролі ЗМІ у формуванні іміджу організації.
Ключові слова: Інтернаціональний рух, країни Балтії, перебудова, СРСР.

Кинка Станислав. Интернациональные движения в странах Балтии (1988–1991): возникновение, деятельность, историческое значение. Статья посвящена исследованию возникновения и деятельности Интернациональных движений государств Балтии в 1988–1991 гг. Акцентируется внимание на требованиях и формах реализации программных целей движений, роли СМИ в формировании имиджа организаций.
Ключевые слова: Интернациональное движение, государства Балтии, перестройка, СССР.

Kinka Stanislav. International movements of Baltic States (1988–1991): origin, activity, historical value. The article is devoted research of origin and activity of International movements of Baltic States in 1988–1991. Attention is accented on requirements and forms of realization of programmatic aims of the movements and the role of mass-media in forming of image of organizations.
Keywords: International movements, Baltic States, perestroika, USSR.

Феномен масової мобілізації російськомовного населення балтійських республік, як політичний і соціальний процес, практично не досліджувався в історичній науці, зокрема майже не існує окремих робіт присвячених діяльності Інтернаціональних рухів (ІР). ІР виникли в період, коли СРСР був охопений політикою гласності на хвилі подальшої демократизації суспільно-політичного життя. У країнах Балтії ІР стали реакцією відповіді на виникнення народних фронтів – масових політизованих об'єднань громадян,

переважно титульних націй. Відповідно ІР представляли інтереси некорінної, російськомовної громади прибалтійських республік.

Актуальність обраної проблеми обумовлюється частково невивченістю цієї теми, частково тим, що існує можливість залучення масових джерел, а саме певної кількості періодичних видань, які ще не досліджувалися з перспективи вивчення ІР країн Балтії. Актуалізація проблеми другої державної мови в Україні, прояви сепаратизму, які знаходять свій прояв в діяльності певних політичних сил вимагають залучення історії розв'язання подібних проблем іншими країнами. Отже історичний досвід країн Балтії може стати позитивним фактором для України у вирішенні цієї проблеми.

Перші напрацювання щодо аналізу діяльності ІР були зроблені наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років. Окремі факти діяльності ІР присутні в статтях присвячених народним фронтам республік Балтії, довідкових виданнях і загальних працях, присвячених становленню багатопартійності, виникненню нових громадських, громадсько-політичних і політичних організацій в країнах Балтії і СРСР [2, 4, 5, 10, 16, 17, 25, 30, 35, 38].

Наявні джерела інформації щодо ІР можна класифікувати за типом походження: це актові матеріали, періодична преса, значно менше згадок діячів ІР або сторонніх акторів щодо діяльності ІР.

Перш за все, слід відзначити публікації програмних документів, інформації щодо окремих акцій цих рухів на шпальтах російськомовних республіканських газет країн Балтії. Великий пласт інформації присутній у загальносоюзних виданнях, зокрема в аналізованій газеті «Правда». ІР видавали також свої, неперіодичні, друковані видання: у Литві і Латвії газета мала назву «Єдинство», у Естонії – «Вестник Интернационального движения». Окремо відзначимо присутність програмних декларацій ІР в окремих збірках документів, присвячених новим громадсько-політичним утворенням [11].

Таким чином, мета цієї статті полягає у дослідженні виникнення та форм діяльності ІР країн Балтії, які існували у період з кінця 1988 – до кінця 1991 року зважаючи на те, що основою джерельної бази виступатимуть радянські періодичні видання.

Підпорядковуючись заявленій меті слід окреслити низку завдань, які мають бути розв'язані. По-перше, потрібно дослідити передумови виникнення ІР, по-друге, схарактеризувати їх ідейне наповнення та загальну суть програмних документів, по-третє, проаналізувати стосунки з народними фронтами країн Балтії, по-четверте, визначити основні засоби досягнення цілей руху і участь у низці виборів 1989–1990 рр., та по-п'яте, зробити спробу встановити історичне значення діяльності ІР.

Виникненню ІР передувала нечуваній сплеск громадської і національної активності у республіках Балтії. На весні 1988 року з'явилась нова форма організації громадян – Народний фронт, започаткований спочатку в Естонії. Майже відразу у нього виникли

опоненти і незгодні з програмними положеннями. На латентному етапі, коли ІР ще не існувало, політична активність російськомовної громади була каналізована у вигляді окремих проявів невдоволення, які поширювалися у пресі. Так, у газеті «Советская Латвия» в середині 1988 року з'являються перші публікації щодо побутової дискримінації російськомовного населення, наголошується на тому, що колишні функціонери компартії долучаються до «націонал-радикалів», тобто до Народного фронту [15]. В Литві найбільшу увагу викликали загострення національних відносин і невідповідна реакція на це ЗМІ [36, 39].

Через деякий час приховане невдоволення російськомовної громади знаходить свій вияв у створенні паралельних інституцій до вже існуючих НФ. Ці рухи виникли майже одночасно у трьох балтійських республіках і мали схожу соціальну базу. Активісти цих утворень склалися переважно з російськомовного населення міст, зазвичай це були робітники, частково службовці та інтелігенція, переважно не гуманітарна, а технічна, з підприємств союзного підпорядкування. Вони мали підтримку ветеранських організацій, військових та адміністрації промислових підприємств, які підпорядковувались безпосередньо Москві.

На початковому етапі, коли формулювалися програмні документи, існувала можливість співпраці ІР з НФ, але безкомпромісна позиція обох сторін призвела до нівеляції цих спроб. В стані, як ІР, так і НФ були присутні радикальні елементи, публічні виступи яких лише погіршували існуюче становище. Якщо діячі НФ наголошували на негайному припиненні міграції, впровадженні державної мови, і обов'язкового її знання чиновниками, верхню ставилися до культури «мігрантів», то діячі ІР звинувачували своїх опонентів у національній виключності, намаганнях повернути «буржуазний лад», подекуди відверто ображаючи не тільки окремих діячів народних рухів, але і всю національну інтелігенцію. Так, на установчому з'їзді Інтернаціонального руху трудящих Естонії, який відбувся 4–5 березня 1989 року у Таллінні, один із виступаючих наголосив, що в республіці відбувається «повзуча контрреволюція під художнім керівництвом лідера НФ і при прямому потуранні деяких керівників ЦК Комуністичної партії Естонії, Верховної ради і Ради Міністрів ЕРСР» [14]. Дісталось і журналістам – їх на з'їзді було віднесено до «паразитів на тілі робітничого класу» [7].

Виступаючи проти запропонованих законопроектів ІР висували завідома нездійсненні вимоги, зводячи нанівець будь-які спроби порозуміння з іншими рухами. На одному з перших масових виступів литовського ІР «Єдність», його прихильники вимагали запровадження практичної дво- або навіть трьохмовності (литовської, російської і польської), що було реакцією на прийняття Закону про державну мову в Литві [19]. Виступ був не зовсім коректним, що визнали навіть прихильники руху. Наступного дня було опубліковано репортаж, де автор солідаризується із головними тезами, висловленими на мітингу, зазначив, що «були надмірно гарячі вислови» [12]. Естонський ІР, у свою

чергу, на установчому березневому з'їзді 1989-го року, постановив, що він бореться проти розробки нової політичної системи державної влади, нового закону, який би встановлював нову виборчу систему, проти закону «Про мови» та проекту закону «Про громадянство Естонії» [7].

З радикалізацією вимог народних фронтів, і відповідно, із прийняттям Верховними Радами балтійських республік, дискримінаційних, на думку діячів ІР, законів, радикальнішими ставали і їх вимоги. В Естонії представники ІР вимагали створення національно-територіальної автономії у північно-східних районах республіки, в яких проживало здебільшого російськомовне населення [29, с. 81]. В Литві територіальна автономія була проголошена в Шальчінінському районі польською меншиною. В Латвії подібних прецедентів не було, але існували суперечки щодо чіткого розмежування прикордонних до БРСР та РРСФР районів на користь останніх.

Характеризуючи стосунки ІР з народними фронтами слід виокремити основні проблемні моменти.

Це по-перше, мовне питання, його основний зміст: за радянський час в країнах Балтії поступово знижувалась частка корінного населення, а відповідно і сфера побудування мов титульних націй, фактично діло виробництва, технічна документація перейшли на російську мову, з початком перебудови, а особливо, з розгортанням гласності, почалась кампанія за законодавче закріплення статусу мов корінних націй, що зачіпало велику кількість російськомовних мешканців, які в недостатній мірі володіли місцевими мовами. Згодом цей пункт став одним із головних у політичних баталіях періоду 1989-1991 рр.

По-друге, питання громадянства. З прийняттям декларації про державний суверенітет (кінець 1988 – середина 1989 рр.) у всіх трьох прибалтійських республіках точилися дискусії щодо впровадження республіканського громадянства. Основні ідейні позиції можна розділити на: а) ідею «нульового» варіанту – коли громадянство набувалося з факту постійного проживання на території республіки, без застосування мовного або етнічного фактору та без цензу на постійне проживання на протязі низки років; б) ідею представлення громадянства лише правонаступникам ліквідованих 1940 року незалежних республік Балтії, таким чином поза межами громадянства залишалися майже всі післявоєнні мігранти; в) середній варіант з різноманітними цензами на проживання у республіці (від 3 до 10 років).

По-третє, певні протиріччя в частині економічної програми. Головне питання полягало у площині: чи відбудеться перехід до ринкової економіки чи ні. Відповідно «праві» сили – Народні фронти, Комітети громадян, а з 1991 року і незалежні комуністичні партії республік Балтії виступали саме за такий сценарій розвитку подій, ІР – були послідовними прибічниками реформування соціалістичної планової економіки без її сутнісної трансформації.

Так, наприклад, латвійський ІР у своїй програмі підкреслив, що виступає «проти залучення латиської мови у внутрішнє діло виробництво нелатиських або змішаних колективів» [11, с. 169]. По суті, термін

«змішани» означав майже всі трудові колективи республіки в якій проживало 52% латишів і 48% представників інших національностей [8].

Але не слід вважати, що позицій цих рухів були цілком непримиренними. Як зазначає один із прихильників латиського ІР: «співствавляючи програми НФЛ та ІР, можна побачити, що у частині екології, соціальної справедливості, міжнародних відносин їх позиції співпадають» [24].

Ставлення з боку представників народних рухів до ІР було різним у своїй ступені негативності. Від наголошення на необхідності пошуку політичного діалогу з ІР [6, с. 66], до констатації, що ІР є консервативним [27, с. 69], шовіністичним і бюрократичним утворенням [26], яке знаходиться на позиції «тоталітарної диктаторської партії» [22, с. 40].

Основними засобами досягнення своїх цілей, на початковому етапі діяльності (1988 – початок 1989 рр.), керівники ІР вбачали у масових маніфестаціях, прийнятті резолюцій, тиску на виборні органи влади на місцях (місцеві Ради). Потім, з середини 1989 року, до цих форм активності долучилися пікети і погрози страйків, і, нарешті, від погроз ІР переходять до діла – вони організують страйками і виводять людей на вулиці.

Один із журналістів таким чином охарактеризував організацію страйку в квітні 1989 року в Латвії: «До страйку закликають лідери, які потім ховаються у кущі, а резолюцію щодо припинення роботи на підприємствах приймають учасники мітингу, основна маса яких не працює з причини пенсійного віку. Всі ті люди потім сидять дома у телевизорів в очікуванні яких-небудь заворушень між робітниками, яких вони підняли на політичний страйк, і владою» [13, с. 60-61].

У травні 1990 року ІР країн Балтії спробували синхронно захопити будівлі парламентів в Естонії і Латвії. В Естонії прихильники ІР навіть скинули естонський прапор, піднявши замість нього червоний. Реакція керівництва НФ була блискавичною – невдовзі зі всього Таллінну до Тоомпеа прийшли тисячі людей, які змусили активістів ІР залишити парламент [29, с. 145-147]. Невдалими виявилися для ІР заворушення і в Латвії, які проходили за естонським сценарієм: масові демонстрації за участі військових переодягнених у цивільне, заклики до відсторонення від влади «націоналістів і сепаратистів», сутички з міліцією [29, с. 145].

Парламентська боротьба виявилась для ІР завідомо програшною. Програма ІР об'єднувала далеко не всіх некорінних жителів республік Балтії. Соціальна база ІР була представлена переважно людьми похилого віку, в їх лавах було мало інтелектуалів, які б могли доступно і привабливо викласти програмні положення руху. Як зазначає один із провідних російських дослідників періоду перебудови, С. В. Чешко, «соціальний склад інтеррухів був представлений в основному робітниками та інженерно-технічними працівниками, пенсіонерами, у тому числі і відставними військовими; інтелігенції в них майже не було» [37, с. 457-458]. Обмеженими були і шляхи впливу та поширення інформації, які використовувало керівництво ІР. Переважно це були

публікації у центральних виданнях [3, 9, 18, 21, 34]. Представники ІР часто наголошували, що їм не дають висловити свою думку в республіканських ЗМІ і тому вони зверталися до центральних за інформаційною допомогою. Зазвичай, обвинувачення з боку активістів ІР не мали під собою підстави. Так, наприклад, установчий з'їзд Естонського Інтернаціонального руху (1989) було висвітлено у п'яти випусках республіканської газети «Советская Эстония», що є промовистим прикладом реалізації політики гласності, коли доступ до ЗМІ отримали різноманітні громадсько-політичні рухи [1, 7, 31, 32, 33].

Але в царині поза цензурних видань ІР значно програвали своїм візаві. З існуючих на липень 1989 року 143 громадсько-політичних видань ледве декілька представляли ІР, переважна більшість була ініційована діячами НФ, або інших національно-демократичних утворень. [20, с. 17]. Наклад поза підцензурних «народофронтівських» видань досягав десятків тисяч. В період найбільшого підйому видавничої діяльності наклад російськомовних видань естонського НФ «Вестника Народного Фронта» і «Тартуского кур'єра» складав 15–20 тис. відповідно, наклад литовських газет «Возрождение» і «Согласие» варіювався в межах 20–40 тис., а латвійська «Атмода» досягала разового накладу в 30–тис. примірників [40, р. 6-7].

ІР виникли на хвилі демократизації і гласності в якості протесту частини російськомовного населення країн Балтії проти політики НФ і низки інших національно орієнтованих об'єднань. Ідейні протиріччя між ІР та НФ з одного боку, між ІР та республіканськими комуністичними партіями, орієнтація на непослідовні дії союзного керівництва призвели до того, що ІР стали на радикальні позиції задля утримання статус-кво для російськомовної меншини.

Програвши боротьбу національно-орієнтованим силам за парламентські крісла ІР вдалися до радикальних дій: страйки, масові несанкціоновані мітинги. Врешті-решт верхівка ІР Литви і Латвії та певна частина вищого керівництва комуністичних республіканських партій на платформі КПРС приєдналися до спроби захоплення державної влади. Після серпневого путчу 1991 року діяльність ІР втратила підтримку ззовні, була призупинена у зв'язку із закликами до повалення законного уряду і порушенням чинного законодавства, а згодом заборонена нарівні із комуністичними партіями, які залишилися на платформі КПРС [41, 42].

Ще на початку своєї діяльності діячі ІР відмічали той факт, що НФ перемагає ІР завдяки більшій політичній активності латишів, кращій організації, ефективним впливом комуністів на партійні комітети, більш сильним національним почуттям латишів [24]. Недостатня робота з іномовним середовищем, «сектанство» у керівництві ІР, невміння маневрувати наявними ресурсами мас-медіа, призвели до того, що «народофронтівським» виданням було доволі просто зобразити ІР, як неосталіністів і прихильників тоталітарної диктатури.

Перспективи дослідження діяльності і значення ІР полягають у залученні нових джерел, зокрема масового, наприклад місцевих і регіональних газет,

поза цензурних видань. Компаративний аналіз джерел радянських авторів з публікаціями іноземців допоможе глибше осягнути увесь спектр оціночного судження щодо ІР, їх діяльності, стосунків із НФ тощо.

Цікавим виявляється залучення методологічного імперативу теорії транзиту до пояснення феномену ІР, як політичної і, до певної міри, психологічної реакції частини населення етнічно однорідних республік на структурні зміни у публічній сфері, економіці, політиці.

Література

1. *І съезд* Интернационального движения трудящихся ЭССР // Советская Эстония. – 1989. – 5 марта.
2. *Анатомия* неформального движения // Известия ЦК КПСС. – 1990. – № 4. – С. 150-156.
3. *Аннус, Л.* Плюрализм наизнанку / Л. Аннус // Правда. – 1988. – 3 декабря.
4. *Астахова, Е. В.* Становление многопартийности в СССР: некоторые аспекты. – Харьков, 1991.
5. *Астахова, К. В.* Виникнення багатопартійності в СРСР (1985–1991 рр.) / К. В. Астахова. – К., 1994.
6. *Вайну, Х.* Эстония: узел межнациональных противоречий / Х. Вайну. – Таллинн, 1990.
7. *Вески, А., Ратас, В., Семенов, Э., Шер, Л.* Первый съезд Интердвижения завершил работу / А. Вески, В. Ратас, Э. Семёнов, Л. Шер // Советская Эстония. – 7 марта.
8. *Всесоюзная* перепись населения 1989 года. Национальный состав населения по республикам СССР [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_89.php?reg=10. Доступ – 24.12.2011 р.
9. *Горбунов, А. В.* Учредительный съезд Интерфронта / А. В. Горбунов // Правда. – 1989. – 8 января.
10. *Губогло, М. Н.* Национальные движения – развивающийся процесс / М. Н. Губогло // Гражданские движения в Латвии 1989. – М., 1990. – С. 7-21.
11. *Декларация* Интернационального фронта трудящихся Латвийской ССР // Гражданские движения в Латвии 1989. – М., 1990. – С. 155-171.
12. *Дятковская, А.* После митинга... / А. Дятковская // Советская Литва. – 1989 – 15 февраля.
13. *Жданок, А.* Межнациональный конфликт или идеологическая борьба? / А. Жданок // Даугава. – 1989. – № 11. – С. 57-74.
14. *Из выступления* тов. Рожка // Советская Эстония. 1989. – 12 марта.
15. *Ильин, В.* Барьеры на пути к истине / В. Ильин // Советская Латвия. – 1988. – 15 сентября.
16. *Кирх, А. В.* Карта политических сил в Эстонии / А. В. Кирх // Социологические исследования. – 1990. – № 12. – С. 51-58.
17. *Лопатин, И. В.* Интернациональный фронт трудящихся Советской Латвии / И. В. Лопатин // Общественные самостоятельные движения: проблемы и перспективы. – М., 1990. – С. 309-319.
18. *Митинг* в Вильнюсе // Правда. – 1989. – 15 февраля.
19. *Митинг* из-за языка // Советская Литва. – 1989. – 14 февраля.
20. *Мяло, К.* По страницам самиздата / К. Мяло. – М., 1990.
21. *Наан, Г.* С ног на голову / Г. Наан // Правда. – 1988. – 23 ноября.

22. Нутт, М. Политическая шкала современности / М. Нутт // Радуга. – 1990. – № 6. – С. 33-42.
23. *Общественно-политические* организации, партии и движения в Эстонии // Известия ЦК КПСС. – 1991. – № 6. – С. 97-104.
24. Подвойский, И. Политическая ситуация в Латвии и перспективы её развития / И. Подвойский // Единство. – 1989. – 22 марта.
25. Пригошаев, Ю. Г. Латвия-89: фронты, союзы, ассоциации / Ю. Г. Пригошаев // Гражданские движения в Латвии 1989. – М., 1990. – С. 22-58.
26. Розенфельд, И. За какой социализм борется Интердвижение? / И. Розенфельд // Народный фронт и Интердвижение. Статьи 1987–1991 г. – Режим доступа: <http://kripta.ee/rosenfeld/1990/06/27/narodnyj-front-i-interdvizhenie-stati-1987-1991-g/>. Доступ – 2.05.2012 г.
27. Розенфельд, И. Народный фронт Эстонии: мифы и реальность / И. Розенфельд // Общественные науки. – 1989. – № 3. – С. 60-70.
28. Розенфельд, И. Послесловие к Интердвижению / И. Розенфельд // Статьи 1988-91. О Народном фронте. – Режим доступа: <http://kripta.ee/rosenfeld/1989/06/13/stati-1988-91-o-narodnom-fronte>. Доступ – 1.03.2012 г.
29. Рюйтель, А. Эстония: возрождение будущего / А. Рюйтель. – Таллинн, 2003.
30. Самородный, О. Становление многопартийности в Эстонии в 1988–1990 годы / О. Самородный // Известия АН Эстонии. Общественные науки. – 1991. – № 3. – С. 212-228.
31. *Со съезда* Интернационального движения трудящихся Эстонской ССР // Советская Эстония. – 1989. – 10 марта;
32. *Со съезда* Интернационального движения трудящихся Эстонской ССР // Советская Эстония. – 1989. – 11 марта;
33. *Со съезда* Интернационального движения трудящихся Эстонской ССР // Советская Эстония. – 1989. – 12 марта.
34. Съезд Интердвижения // Правда. – 1989. – 6 марта.
35. Фурман, Д. Е. Становление политических организаций в современной Эстонии / Д. Е. Фурман. – М., 1991.
36. Чёткость позиции – основа результативности полемики и взаимопонимания // Советская Литва. – 1988. – 3 сентября.
37. Чешко, С. В. Роль этнонационализма в распаде СССР / С. В. Чешко // Трагедия великой державы: национальный вопрос и распад Советского. – М., 2005. – С. 443-468.
38. Чичерина, Н. Г. Размежеваться: для чего? / Н. Г. Чичерина // Гражданские движения в Латвии 1989. – М., 1990. – С. 238-248.
39. Янов, В. Кому это выгодно? / В. Янов // Советская Литва. – 1988. – 1 октября.
40. Muiznieks, N. The Influence of the Baltic Popular Movements on the Process of Soviet Disintegration / N Muiznieks // Europe-Asia studies. – 1995. – Vol. 47. – No 1. – PP. 3-25.
41. *Par dažu sabiedrisko un sabiedriski politisko organizāciju darbības apturēšanu*: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68763&mode=DOC>. Доступ – 2.05.2012 г.
42. *Par dažu sabiedrisko un sabiedriski politisko organizāciju darbības izbeigšanu*: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=69231&mode=DOC>. Доступ – 2.05.2012 г.

УДК 94(5-15)+(560):[281]«14/19»

Идеологическая гегемония суфизма в Османской империи XV–XX вв.: от консолидации общества до «оккультных войн»

Попов Андрей

Попов Андрій. *Ідеологічна гегемонія суфізму в Османській імперії XV–XX ст.: від консолідації суспільства до «окультних війн».* При становленні Османського султанату суфійські братства сприяли консолідації поліконфесійного суспільства. Проте надалі, через боротьбу орденів за гегемонію, ідеологічний баланс в державі був порушений, що, на тлі кризи економіки, призвело імперію до краху.

Ключові слова: суфізм, Османська імперія, ідеологія, ісламський містицизм.

Попов Андрей. *Идеологическая гегемония суфизма в Османской империи XV–XX вв.: от консолидации общества до «оккультных войн».* При становлении Османского султаната суфийские братства способствовали консолидации поликонфессионального общества. Однако в дальнейшем, из-за борьбы орденов за гегемонию, идеологический баланс в государстве был нарушен, что, на фоне кризиса экономики, привело империю к краху.

Ключевые слова: суфизм, Османская империя, идеология, исламский мистицизм.

Popov Andrey. *The ideological hegemony of Sufism in the Ottoman Empire of the XV–XX c.: from the consolidation of the society to «occult wars».* During the forming of the Ottoman Sultanate Sufi brotherhoods have contributed to the consolidation of the multi-confessional society. But later, by reason of the struggle of orders for hegemony, the ideological balance of the state has been violated, that, with crisis of the economy, has led Empire to collapse.

Keywords: Sufism, the Ottoman Empire, the ideology, the Islamic mysticism.

Суфізм (араб.: صوفية, перс.: صوفی‌گری) или тасаввуф (араб.: تصوف, тур.: mutasavvif) – явление сложное и неоднородное. Несмотря на то, что деятельность суфиев была на виду, они оставались тайными сообществами, закрытыми для непосвященных. Закрытость братств, мистическая сущность их учения и повсеместное